

СІЛЬСЬКІ ВІСТІ

Вівторок, 7 вересня 2021 року № 66 (19914)

<http://www.silskivisti.kiev.ua/19914/print.php?n=49780>

- **Постаті**

Шість подорожей Володимира Гнатюка

Василь ГОРВАТ.
Закарпатська область.

Нині виповнилося 150 років од дня народження видатного фольклориста, письменника, громадського діяча, журналіста і науковця Володимира Гнатюка. Разом з іншими подвижниками він створив фундамент української національної спадщини.

ВОЛОДИМИР Гнатюк усе своє життя виступав проти економічного та етнічного пригнічення угорською владою закарпатців. Він залишив велику кількість наукових і публіцистичних праць, фольклорних записів, а також словник закарпатських говірок. Віднайшов і записав зразки української народної творчості там, де сьогодні місцеве населення повністю «мадяризоване».

Перша поїздка Володимира Гнатюка в етнографічну експедицію відбулась 1895 року. Саме тоді він прочитав у журналі «Народ» статтю Михайла Драгоманова про Закарпатську Україну (Угорську Русь). У ній корифей національної науки закликав галицьку інтелігенцію подати руку допомоги своїм братам з іншого боку кордону, яких угорське гноблення прирєкло на розчинення в чужому етносі.

Результатом першої експедиції, котру дослідник організував власним коштом, стали записи фольклорної творчості мешканців понад 10 сіл, якими він мандрував пішки.

Повернувшись до Львова, Володимир Гнатюк ознайомив із зібраними матеріалами голову Наукового товариства ім. Тараса Шевченка Михайла Грушевського та керівника новозаснованої при цій організації Етнографічної комісії Івана Франка. Обоє гаряче підтримали ініціативу молодого дослідника й

заохотили до продовження роботи. Враження від подорожі Закарпаттям були опубліковані в журналі «Радикал».

Другу і третю поїздки закарпатськими селами Володимир Гнатюк здійснив 1896 року. Тоді науковець познайомився з оповідачем — Михайлом Пустаєм, від якого протягом п'яти днів почув понад 40 казок і легенд виняткової художньої цінності. Утім, Володимир Михайлович не обмежувався записуванням фольклору, він ще й досліджував національне, культурне, економічне, соціальне і політичне становище закарпатських українців. Висновок зробив такий: українське населення зазнає неймовірного утиску від угорської панівної верхівки, яка будь-яким способом намагається якомога скоріше зденаціоналізувати неугорські національності в цій місцевості. Такі заяви українця дуже не подобались угорському уряду.

Під час четвертої експедиції Володимир Гнатюк відвідав українські поселення у Бачці, що на території нинішньої Сербії. З усіх угорсько-руських місцевостей ця етнічна група була найменш досліджена з фольклорно-етнографічного боку. А п'яту експедицію у липні 1899 року Володимир Гнатюк присвятив найзахіднішій області Закарпаття — Пряшівщині. Тут йому вдалося записати 62 прозових твори і 152 пісні.

У грудні 1902 року В. Гнатюк відвідав південні комітати Угорської Русі (територія сучасної північної Румунії та південної Угорщини). Наступного року він вирушив у свою шосту, що стала останньою, експедицію на територію, де в ті часи ще побутував український фольклор. Нині це виключно моноетнічні угорські міста.

Цінність фольклорних записів науковця не тільки в тому, що він занотовував фольклорну творчість, але і в тому, що, як сам пише, «мав на меті і лінгвістику». «Знаючи, як наша філологія стоїть низько, хоч така багата у нас діалектологія, постановив я собі робити записи в різних сторонах нашої країни», — пояснював він. Таким чином, Володимир Гнатюк є, по суті, першим фіксатором закарпатських діалектів, причому на всіх теренах їхнього поширення.

Окрім дослідницької, учений вів велику просвітницьку діяльність. Зокрема, організував безкоштовну передплату преси з Галичини та Буковини до Угорщини; агітував здібних юнаків і дівчат на навчання до Львова та Івано-Франківська, надсилав їм придбані за свої гроші книжки і брошури.

Угорська влада давно думала, як припинити візити українського дослідника. Наприкінці січня 1903 року в угорській газеті «Magyar-ország» з'явилась стаття, в якій анонімний автор звинувачував В. Гнатюка, що він є «московським емісаром, який ходить по Угорській Русі і робить тут московську пропаганду». Це була цілковита нісенітниця, але у звіті про експедицію 1903 року йдеться, що пошуковець «не тільки не знайшов ніде ніякої помочі — хоч би у вигляді відповідних інформацій від місцевої інтелігенції, — але навпаки, зустрічався з недовір'ям, неприхильністю, а навіть переслідуванням офіційних кіл так, що раз навіть був заарештований без ніякої підстави». Незабаром Угорщина оголосила його персоною «нон грата».

Проте Володимир Гнатюк продовжував активно цікавитись економічним і культурним життям Закарпаття. Захоплювався ідеєю справедливості сам і захоплював нею інших. Серед активної проукраїнської студентської молоді Львова він вважався прикладом для наслідування.

Під час однієї з експедицій дослідник потрапив під холодну зливу, але ніде не міг знайти притулку, бо всі остерігалися чужинця. Після цього занедужав, хвороба розвинулась у туберкульоз, який прогресував. 7 жовтня 1926 року у віці 55 років Володимира Гнатюка не стало.

Зроблене цією людиною вражає. Він упорядкував 20 томів українського фольклору та етнографічних знахідок. Його шість томів «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі» — довічний пам'ятник ученому. А от жодного пам'ятника чи меморіальної таблиці В. Гнатюку, бодай вулиці його імені в Ужгороді чи Мукачеві нема. І взагалі не відомо, якою була б доля неоціненної наукової спадщини подвижника, якби її не взявся опрацьовувати наш сучасник, видатний учений-фольклорист академік Микола Мушинка.